

УДК 378.147:355.321

Олександр ДАНИЛЕНКО,
кандидат педагогічних наук, Дунайський інститут Національного
університету “Одеська морська академія”, м. Ізмаїл

З ПИТАНЬ ЗАГАЛЬНОПЕДАГОГІЧНОЇ ПРОБЛЕМИ – ПІДГОТОВКИ КОМАНДНОГО СКЛАДУ ЕКІПАЖІВ СУДЕН ДО ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

У статті розглядаються економічні, політичні, соціальні зміни, що відбуваються в Україні, котрі є передумовою у необхідності прискорення реформування системи вітчизняної освіти. Також автор торкається проблем задоволення освітніх потреб громадян на протязі всього життя, забезпечення доступу до освіти та професійної підготовки всіх у кого є необхідні можливості та підготовка з урахуванням інтеграції вищої освіти у європейський освітній простір, що підкреслено Копенгагенською декларацією 2002 р. Зокрема, це стосується питання підготовки командного складу екіпажів суден до професійної діяльності, як загально педагогічної проблеми. Ця проблема автором розглядається такою, що потребує подальшого вивчення.

Ключові слова: професійна підготовка, стратегічний напрям, освітній процес, командний склад, екіпаж судна, компетентність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Економічні, політичні та соціальні зміни, що відбуваються в Україні, зумовлюють необхідність прискорення реформування системи вітчизняної освіти. Насамперед, це стосується задоволення освітніх потреб громадян впродовж усього життя, забезпечення доступу до освітньої і професійної підготовки всіх, хто має необхідні здібності та адекватну під-

готовку з огляду на інтеграцію освіти в європейський освітянський простір. Це визначено Копенгагенською декларацією 2002 р., (відома як Копенгагенський процес), заклала основу Європейської стратегії з поглиблення співробітництва у галузі професійної освіти та навчання (ПОН). Дана стратегія була доповнена у так званому Брюгському комюніке (2010 р.), прийнятому міністрами професійної освіти країн ЄС, соціальними партнерами і Європейською комісією 7 грудня 2010 року. У Брюгському комюніке переглянуті стратегічні підходи і пріоритети Копенгагенського процесу на період 2011–2020 рр. Копенгагенський процес підкреслює важливість розробки політики на основі достовірних даних, що знаходить своє вираження у Туринському процесі 2012 р., у якому пріоритет надається саме такій політиці. У свою чергу, основне завдання Туринського процесу полягає у виробленні єдиної позиції за стратегіями подальшого розвитку державних політик і систем професійної освіти і навчання, беручи до уваги роль останніх у підвищенні конкурентоспроможності і забезпеченні стійкого та інклюзивного зростання. З огляду на це пріоритетним напрямом професійної освіти є підвищення якості підготовки майбутніх фахівців, здатних оперувати власними знаннями, активно діяти, оперативно приймати рішення, змінюватися та навчатися відповідно до нових потреб ринку праці. У 2006 р. Міжнародною конференцією праці була прийнята “Конвенція про працю в морському судноплаванні”, котра закріпила права моряків на професійне навчання та гідну працю й допомогла створити умови для чесної конкуренції між судновласниками. Конвенція про працю в морському судноплаванні стала глобальним правовим інструментом міжнародного регуляторного режиму якісного забезпечення суден професійно підготовленим персоналом, що доповнює основні міжнародні конвенції. Вона, зокрема, сприяла рівному доступу осіб до якісної професійної освіти і навчання, підвищення їхньої кваліфікації. Професійна підготовка членів екіпажів, за висновками Міжнародної морської організації (ІМО), – це одна зі складових забезпечення системи безпеки в судноплаванні. Необхідність підвищення рівня професійної компетентності майбутніх робітників морського транспорту визначено вимогами Міжнародної

конвенції про підготовку і дипломування моряків та несення вахти (ПДНВ), в якій зазначено перелік компетентностей і знань, якими повинні володіти майбутні робітники морської галузі та передбачена підготовленість слухачів до фізичних, моральних і психологічних навантажень, що обумовлює необхідність формування у процесі навчання професійно важливих якостей. Морські держави, серед них й Україна, ратифікували дану Конвенцію, взяли на себе обов'язок забезпечити якість підготовки плавскладу на рівні міжнародних стандартів. Прийняття цієї Конвенції обумовлено аналізом й узагальненням катастроф на морі та аварійних справ на флоті, який показує, що на частку "людського чинника", за статистикою ІМО, припадає близько 80 % усіх аварій світового морського флоту. У більшості випадків причиною є некомпетентність членів екіпажу суден, слабка підготовленість до діяльності в нетипових та екстремальних умовах і в першу чергу це стосується командного складу екіпажу, а саме капітана судна та його помічників, старшого інженера-механіка та його помічників. Тому, зрозуміло, що удосконалення якості підготовки командного складу екіпажу в сучасних умовах є актуальною проблемою, що на самперед стосується командного складу екіпажу судна.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми та на які опирається автор. Велика кількість науковців у свій час розглядали окремі проблеми професійної підготовки фахівців морської галузі. Так, аспекти процесу формування професійно важливих якостей майбутніх моряків присвячено роботи таких науковців, як М. Бабишеної, О. Безбаха, Т. Зайцевої, В. Онищука, М. Кулакової, І. Сокола, М. Шермана та ін. Так, М. Бабишена розглядала формування професійно значущих якостей майбутніх суднових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітарних дисциплін, М. Кулакова аналізувала готовність до професійної діяльності майбутніх фахівців у вищих морських навчальних закладах, Т. Зайцева досліджувала проблему з позиції самоменеджменту психофізичних станів моряка, І. Сокол розробляв питання професійної компетентності майбутніх судноводіїв у процесі вивчення фахових дисциплін, М. Шерман здійснював науковий пошук у межах інформаційної культури майбут-

ніх судноводіїв, опосередковані та часткові наукові дослідження професійної діяльності плавскладу в небезпечних умовах здійснені О. В. Биковою, М. С. Корольчуком, В. І. Пліско та ін. Проблема використання компетентнісного підходу в підготовці фахівців у вищих навчальних закладах знайшла відображення у працях Дж. Равена, М. Бершадського, Н. Бібік, Е. Зеєра, І. Зязюна, І. Зимньої, В. Краєвського, О. Овчарук, Л. Петухової, О. Пометун, Г. Селевка, А. Хуторського, В. Ягупова та ін. Підготовка майбутніх фахівців морського торговельного флоту до професійної діяльності (зокрема й використання компетентнісного підходу в підготовці майбутніх фахівців морської галузі) розглядалася такими дослідниками, як: І. Бабишена, Є. Білоусов, Г. Васильченко, Л. Герганов, А. Дуля, Є. Єгорова, Н. Знамеровська, А. Казанчан, С. Козак, В. Кудрявцева, О. Роменський, С. Селіванов, І. Сокол, О. Тимофеева, С. Тригуб, О. Фролова, В. Чернявський та ін. Аналіз літературних джерел і результатів наукових досліджень свідчить про відсутність фундаментальних теоретико-методологічних і методичних праць, в яких було б обґрунтовано розкриті питання професійної підготовки командного плавскладу як комплексної проблеми.

Метою цієї статті є визначення теоретичних та методичних засад до проблеми підготовки командного складу екіпажів суден до професійної діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в світовому судноплаванні сформувався міжнародний ринок праці, на якому склалася ситуація дефіциту командного складу при надлишку рядового складу. Світова морська громадськість уважно відстежує процеси, які відбуваються у цій сфері. Англійська компанія Drewry Shipping Consultants Ltd на підставі власних досліджень щорічно публікує звіти про тенденції на світовому морському ринку. Відповідно до її прогнозу кількість офіцерів торгового флоту має збільшитися. Балтійська і Міжнародна морські ради та Міжнародна федерація судновласників кожні п'ять років проводять дослідження і оголошують відповідні звіти про тенденції на світовому ринку праці. Згідно з цих звітів Україна посідає п'яте місце серед держав-постачальників екіпажів для морських суден, що свідчить про конкурентоспроможність українських моряків і нарощування обся-

гів підготовки командного і рядового складу морськими навчальними закладами України. Більше того, багато іноземних компаній, які мають довготривалі програми залучення українських моряків на свої судна, інвестують значні кошти в підготовку кадрів шляхом власних “кадетських програм”, надання спонсорської допомоги морським навчальним закладам, створення власних тренажерних комплексів, видання різної методичної літератури і навчальних посібників для додаткової підготовки моряків безпосередньо перед рейсом. Просування українських моряків на цей ринок є не лише престижним, але й економічно вигідним для України. Саме тому у 2009 році постановою Кабінету Міністрів України була затверджена морська доктрина України на період до 2035 року. Подальший розвиток освіти в морській галузі став ключовим гаслом цього документу. Зокрема, у морській доктрині України зазначається, що державна система забезпечення безпеки судноплавства повинна стати ефективним інструментом вирішення завдань державної морської політики за умови функціонування таких її складових:

системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації фахівців для морської галузі;

активної позиції організацій і підприємств, які здійснюють діяльність із забезпечення безпеки судноплавства.

В Україні до складу системи морської освіти входять: дванадцять вищих навчальних закладів, двадцять сім ліцензованих закладів професійно-технічної освіти, п'ятдесят навчальних і навчально-тренажерних центрів при судноплавних компаніях. Підготовка саме командного складу флоту здійснюється як у навчальних закладах, що готують молодших спеціалістів, так і у вищому навчальному закладі, де вони здобувають вищу професійну освіту на рівні бакалавра, магістра, а підвищення кваліфікації – на відповідних курсах. Відповідно до вимог міжнародної морської організації для отримання робочих дипломів за відповідним профілем та посадою командний склад проходить додаткові курси підготовки. Аналіз системи професійної підготовки командного складу цивільного флоту, котра функціонує на сучасному етапі в Україні, свідчить, що вона заснована здебільшого на традиційних пояснювально-ілюстративних методах побудови освітнього про-

цесу, емпіричному обґрунтуванні планування і складання навчальних програм, характеризується сильним впливом суб'єктивізму в їхньому розробленні та контролі за їх виконанням. В умовах великого обсягу навчального матеріалу, обмежених термінів підготовки та достатньо суворих міжнародних вимог до професійної підготовленості моряків, сучасна система навчання не в повному обсязі спроможна оптимізувати процес підготовки командного плавскладу, врахувати індивідуальні особливості до засвоєння знань, умінь і навичок на рівні відповідних стандартів професійної компетентності.

Аналіз літературних джерел і результатів наукових досліджень свідчить про відсутність фундаментальних теоретико-методологічних і методичних праць, в яких було б обґрунтовано вирішення проблем у системі підготовки командного складу флоту до професійної діяльності. Варто розглядати такий підхід як одну з причин їхньої недостатньої підготовленості до роботи на судах сучасного покоління в багатонаціональних екіпажах та професійної компетентності в небезпечних та аварійних ситуаціях. Актуальність дослідження теоретичних і методичних засад професійної підготовки командного складу флоту зумовлена такими об'єктивними обставинами та необхідністю: визначення чіткої стратегії розвитку системи підготовки персоналу підприємств морегосподарського комплексу, розробки концепції професійної підготовки командного складу флоту з урахуванням сучасних вимог міжнародних стандартів до професійної компетентності моряків; удосконалення методичних засад підготовки командного складу флоту допрофесійної діяльності, що пов'язано з ускладненням використовуваної техніки на сучасних судах, засобів безпеки та організації праці в багатонаціональних екіпажах; упровадження критеріїв оцінювання рівнів розвиненості професійної компетентності командного складу флоту в процесі навчання з використанням тренажерів і тренажерних комплексів для контролю професійної компетентності згідно з міжнародними вимогами, розробки моделі професійної підготовки командного складу флоту та модернізації системи професійної підготовки фахівців морського профілю у навчальних закладах для сучасного міжнародного ринку морської праці на основі стандартів ISO 9000:2015 та ISO 9001:2015. Одним із ключових

принципів побудови системи менеджменту якості відповідно до вимог стандарту ISO 9001 є процесний підхід: діяльність організації складається з ряду взаємозалежних процесів, які функціонують як цілісна система. При цьому вихідні дані одного процесу є вхідними даними для наступного. Тому, процесний підхід полягає в систематичній діяльності по визначенню процесів, їхньої послідовності й взаємодії, управлінню процесами і зв'язками між ними. Стандарт ISO 9001:2015 пропонує застосування ризик-орієнтованого мислення, яке дає змогу організації, зокрема й навчальним закладам визначати чинники, які можуть спричинити відхилення її процесів та системи управління якістю від запланованих результатів, щоб встановлювати запобіжні заходи контролю для мінімізації негативних впливів і максимального використання можливостей, по мірі їх виникнення. Це неможливо без розуміння свого середовища і визначення зацікавлених сторін та їхніх вимог.

Одним із пріоритетних напрямів, що забезпечить подальше збагачення системи, підготовки майбутніх фахівців командного складу флоту до діяльності в інформаційному середовищі, є активне впровадження на основі сучасних інформаційно-комунікаційних технологій дистанційного навчання. На сам перед це обумовлено тим, що в наслідок особливостей в організації проведення плавальної практики курсантів денної форми навчання та трудової діяльності студентів заочної форми навчання має місце достатньо великий відсоток курсантів та студентів, які не мають фізичної можливості відвідувати планові аудиторні навчальні заняття та вимушені проходити навчання за індивідуальними планами. Уже нині інформаційні й комунікаційні технології становлять значну частину світового виробництва, що призводить до глобального перерозподілу як ринку праці, так і ринку освітніх послуг. Крім того, розвиток єдиного Європейського освітнього простору в межах Болонського процесу, істотно підвищує роль інформаційних і комунікаційних технологій в освіті, що зумовлено сучасною світовою тенденцією до створення глобальних відкритих освітніх і наукових систем, які дають змогу, з одного боку, розвивати систему накопичення й поширення наукових знань, а з іншого – забезпечувати доступ до різних інформаційних ресурсів широким верствам населення.

Висновки. У результаті аналізу наукових, документальних джерел, вивчення на практиці стану досліджуваної проблеми, багаторічного власного науково-педагогічного досвіду виявлено певні суперечності, зокрема між:

високими вимогами ІМО до професійної компетентності членів екіпажів суден і забезпечення безпеки судноплавства та недостатнім урахуванням цих вимог за традиційних підходів до їхньої професійної підготовки;

об'єктивною потребою здійснення професійного навчання моряків і командного складу, зокрема, на основі продуктивної діяльності та відсутністю науково обґрунтованої інноваційної моделі їхньої професійної підготовки;

зростанням потреби в удосконаленні різних параметрів освіти й відсутністю програм, проектів, спрямованих на розвиток професійно важливих якостей у процесі навчання фахівців морського транспорту, які б дозволили значно підвищити ефективність їхньої підготовки;

зростаючими вимогами міжнародних і національних стандартів якості освіти фахівців морського профілю та недостатнім рівнем відповідного науково-методичного забезпечення їхньої професійної підготовки;

швидкими темпами оновлення техніки і засобів праці на судах та обмеженими матеріально-технічними можливостями професійної підготовки слухачів у навчальних закладах;

вимогами міжнародних стандартів до професійної компетентності моряків, зокрема і командного складу екіпажів суден цивільного флоту, та недостатньою розробленістю об'єктивних критеріїв оцінювання навчальних досягнень у процесі професійної підготовки.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Отже, актуальність проблеми, її недостатня теоретична розробленість і велике практичне значення потребують дослідження теоретичних і методичних засад підготовки командного складу екіпажів суден до професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Бабишена М. І. Особливості формування комунікативної компетентності майбутніх судових офіцерів у процесі вивчення суспільно-гуманітар-

них дисциплін / М. І. Бабишена // Педагогічний альманах. – Херсон, 2014. – Вип. 22. – С. 123–127

2. Герганов Л. Д. Національні особливості формування професійної компетентності в поєднанні з обізнаністю в інформаційній безпеці плавскладу України для забезпечення конкурентоспроможності їх на світовому ринку праці / Л. Д. Герганов // Наукові праці Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу “Києво Могилянська академія”. Сер. : Державне управління. – 2013. – Т. 226, вип. 214. – С. 104–108.

3. Дуля А. Підготовка майбутнього фахівця морської галузі у контексті компетентнісного підходу / Альона Дуля // Людинознавчі студії. Сер. : Педагогіка. – Дрогобич, 2015. – Вип. 31. – С. 146–155.

4. Єгорова С. М. Особливості впровадження засад компетентнісного підходу у вищу професійну освіту фахівців морського транспорту [Електронний ресурс] / С. М. Єгорова. – Режим доступу : <http://www.sworld.com.ua/konfer35/664.pdf>

5. Закон України “Про вищу освіту” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>

6. Міжнародна конвенція про підготовку і дипломування моряків та несення вахти 1978 року [Електронний ресурс] – Режим доступу : http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_053

7. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 1411 від 09.12.2011 р. “Про впровадження системи стандартів якості у навчальних закладах, підпорядкованих Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, що здійснюють підготовку кадрів для екіпажів морських суден” [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/25775/

8. Підвищення якості освіти. Компетентнісний підхід. Херсонська державна морська академія. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.kma.ks.ua/articles/321-kompetentnisnij-pidkhd>

9. Професійна освіта: словник : навч. посіб./ уклад. С. У. Гончаренко та ін. ; за ред. Н. Г. Ничкало. – К. : Вища школа, 2000. – 380 с.

10. Роменський О. В. Формування комунікативної компетентності майбутніх моряків у процесі вивчення англійської мови за професійним спрямуванням / О. В. Роменський // Педагогічний альманах. – Херсон, 2014. – Вип. 24. – С. 189–195

12. Тимофеева О. Я. Історія морської освіти в Україні та сучасні наукові підходи до формування соціально-комунікативної компетентності майбутніх судноводіїв [Електронний ресурс] / Оксана Ярославівна Тимофеева // Вісник

Національної академії Державної прикордонної служби України : електрон. наук. фах. вид. Сер. : Педагогічні науки – 2015. – Вип. 5. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadped_2015_5_18

13. Чернявський В. В. Стандартизація підготовки фахівців морської галузі на засадах компетентнісного підходу / В. В. Чернявський // Збірник наукових праць Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Сер. : Педагогічна. – Кам'янець-Подільський : КПНУ, 2013. – Вип. 19 : Інноваційні технології управління якістю підготовки майбутніх учителів фізико-технологічного профілю. – С. 250–253.

Рецензент – доктор педагогічних наук, професор Діденко О. В.

Даниленко А. Б. К вопросу общепедагогической проблемы – подготовки командного состава экипажа судна к профессиональной деятельности

В статье рассматриваются экономические, политические и социальные изменения, происходящие в Украине, которые определяют необходимость ускорения реформирования системы отечественного образования. Кроме того, затрагиваются проблемы удовлетворения образовательных потребностей граждан на протяжении всей жизни, обеспечения доступа к образовательной и профессиональной подготовке, всех, у кого есть необходимые возможности и адекватная подготовка, с учетом интеграции высшего образования в европейское образовательное пространство. Это подчеркнуто в Копенгагенской декларации 2002 года. В том числе это касается вопросов подготовки командного состава экипажа судна к профессиональной деятельности, как общепедагогической проблемы. Эта проблема автором рассматривается как требующая дальнейшего изучения.

Ключевые слова: *профессиональная подготовка, стратегическое направление, образовательный процесс, командный состав, экипаж судна, компетентность*

Danylenko A. On the Problem of the Complex Approach to Professional Training of the Officer Staff of the Civil Fleet

Economic, political and social changes which take place in Ukraine predetermine the necessity of acceleration of reformation of the system of

domestic education. Above all things, it touches satisfaction of educational necessities of citizens during all life providing of access to educational and professional preparation, all who have necessary capabilities and adequate preparation taking into account integration of higher education in European educative space. It is underlined in Copenhagen declaration, 2002, (known as the Copenhagen process) paved basis of European strategy from deepening of collaboration in industry of professional education and studies (PES). This strategy was complemented in the communiqué (in 2010), accepted by the ministers of professional education of EU countries and social partners of European commission, on December 7-th, 2010. In the communiqué are revised strategic approaches and priorities of the Copenhagen process on a period of 2011-2020. The Copenhagen process is underlined by importance of development of policy on the basis of reliable information that finds the expression in Turin process in 2012 (started in 2010 for initiatives of the European fund of education) in which priority gets exactly such policy. In the first turn the basic task of Turin process consists of making the unique position after strategies of subsequent development of state policy and systems of professional education and studies, taking into account the role of the increase of competitiveness and providing proof and inclusive growth. Taking into consideration that the primary importance of professional education is increasing of training future experts able to operate with their own knowledge, to make necessary and right decisions, to study in accordance with the new necessities of labour-market. In 2006 in the international conference of labour of (ICL) was accepted "Convention about labour in a marine navigation", which fastened rights for a seaman on professional studies and deserving labour and helped to create terms for a honest competition between ship-owners. Convention about labour in a marine navigation became the global legal instrument which will provide training highly skilled mariners.

Keywords: *professional training, strategic approach, labour-market, future experts, competitiveness.*